Газета издается на балкарском языке с 1924 года.

Интернет-версия: gazeta.zamankbr.ru

ЗАМАН

Шабат кюн, абустолну арт айы (декабрь), 28, 2019 жыл

№ 155 (20732)

КЪАБАРТЫ-МАЛКЪАР РЕСПУБЛИКАНЫ ПАРЛАМЕНТИНИ ЭМ ПРАВИТЕЛЬСТВОСУНУ ГАЗЕТИ — ВРЕМЯ — ГАЗЕТА ПАРЛАМЕНТА И ПРАВИТЕЛЬСТВА КАБАРДИНО-БАЛКАРСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

Кенгеш

Казбек Коков Къырал советни жыйылыууна къатышханды

Кремльде Россейни Президенти Владимир Путинни башчылыгъы бла Къырал советни эл мюлкге аталгъан жыйылыуу болгъанды. Аны ишине Къабарты-Малкъарны Башчысы **Казбек Коков** да къатышханды.

Кенгешни башлай, **Владимир Путин** къыралда агропромышленность комплекс айнып баргъанын, эл мюлк продукцияны ёлчеми ёсгенин, бал туз чюгюндюрден, чеплеуден, соядан, мирзеуден бир заманда да болмагъанча бай тирлик жыйылгъанын айырып айтханды. Бек магъаналы товарланы иги кесегини кёрюмдюлери бла Россей Аш-азыкъ къоркъуусузлукъну доктринасы тохташдыргъан чекден озгъанды, агроэкспорт а жылны эсеплерине кёре 24 миллиард доллардан артыкъ окъуна боллукъду, дегенди.

Аны бла бирге,деп къошханды Президент, бек магъаналы ишни тамамламай - элде жашауну игилендирмей – бёлюмню мындан ары да алай жетишимли ишлерге, жангы даражагъа кётюрюлюрге, жаш эмда уста кадрланы кесине тартыргъа онгу боллукъ тюйюлдю. Элле социал ырахатлыкъ, жашау жумушланы женгил этиу, инфраструктураны айнытыу жаны бла энтта да артха къаладыла.

Бек кыйын проблемаладан бири – саулукъ сакълауну биринчи болушлукъ берген бёлюмюню иши иги къуралмагъаныды. Аны игилендириуге къошакъ ахча бёлюрге белгиленеди. Федерацияны субъектлери келир жыл 1 июльгъа тийишли регион программаланы хазырлап, аланы къабыл этерге борчлудула. Он санда тийишли объектлени ишлеу, жангыртыу, тынгылы ремонт этиу, ФАП-ланы, район больницаланы бла поликлиникаланы кадрла эмда медицина оборудование бла жалчытыу жаны бла шарт мадарла белгилерге керекдиле.

Къырал башчы эл мюлкде иш хакъны кётюрюню, ата журтлу эл мюлк техника чыгъарыучулагъа себеплик этиуню, фермерлеге бла эл мюлк кооперативлеге электроэнергияны багъасын азайтыуну амалларына да къарагъа керекликсин айтханды.

Тюбешиуде «Эллени комплекс халда айнытыуну» быйыл майда къабыл кёрюлген къырал программасын толтуруну биринчи эселерине да къаралгъанды. Анда эллилени жашау къолайлыкъларын игилендириу жаны бла мадарла белгиленнгендиле. Андан сора да, селекцияны, жангы мал ашла жарашдыруну, ветеринар къоркъуусузлукъну жалчытыуну себепликлери бла эл мюлк продукцияны кёбейтирге кереклисини юсюнден да айтылгъанды.

-Табийгъат байлыкъларыбызны аяу, уландырмагъан, бизни къудурет хазнабызны бузмагъан амаллагъа баш магъана бериу – ол производствону ёсдюрюню, россейли продуктланы ким да танырча, сюйюп алырча этиуню амалларыдыла. Биз таза эмда къоркъуусуз, качествolу аш-азыкъ чыгъарыу жаны бла башхаладан иги да онглубуз, аны кючлендире барыргъа керекди,-деп чертгенди Владимир Путин.

Жыйылыуда баш докладла бла РФ-ни эл мюлк министри **Дмитрий Патрушев** бла Алтай крайны губернатору **Виктор Томенко** сёлешгендиле.

КъМР-ни Башчысыны бла Правительствосуну пресс-службасы.

Алгъышлау

«Къыйын, алай жууаплы эмда сыйлы къуллукъну бет жарыкълы бардыргъаныгъыз ючюн сау болугъуз!»

КъМР-ни Башчысы **Казбек Коков** къутхарыучу службалада ишлегенлени бла ветеранланы, РФ-ни МЧС-ини Къабарты-Малкъарда Баш управлениясыны бёлюмлеринде къулукъ этгенлени барысын да профессионал байрамлары бла жюрегимден къызыу алгъышлайма! Бу огъурлу ишге жашауларын жоралагъанланы барысына да жюрегими тереninден ыспас этеме. Кыйын къуллукъну бет жарыкълы бардыргъаныгъыз, сайлагъан усталыгъыгъызгъа къертичилей къалгъаныгъыз ючюн сау болугъуз. Сизге кийик салукъ, ишигизде жетишимле, жашауугъузда жюрек ырахатлыкъ тежейме!»,-деп айтылады регионну оноучусуну алгъышлау сёзюнде.

КъМР-ни Башчысыны бла Правительствосуну пресс-службасы.

САУГЪАЛАУ

Иш кёллюлюклери, профессионал усталыкълары бла махтау тапхандыла

Жангы жылны байрамыны аллында республиканы жашауну битеу сфераларында, экономикада жетишимле кёргюзтген, жамауат ишге тири къатышхан инсанланы белгилеу ахшы тёреге айланнганды. Аллай къууанчлы жыйылыу КъМР-ни Парламентинде да болгъанды. Республиканы законла чыгъарыучу органыны Сыйлы грамотасына бу жол 40 адам тийишли кёрюлгенди. Аланы аралында устазла, врачла, предпринимателле, культурада, экономикада, социал сферада ишлегенле, къырал къуллукъчула, спортчула, тренерле да бардыла.

Парламентни спикери **Татьяна Егорова** ала барысы да усталыкъларында сынамлы, билимли, жетишимли болгъанларын айырып айтханды. Жангы жыл жууукълаша келгенин, ол а эсепле чыгъарылгъан, жетишимлилеге сый-намыс берилген кезиу болгъанын эсгертип: «Сизни жашау жолугъуз усталыгъын сюйген, анга битеу билимин, къарыуун берген адам не уллу жетишимле да болдурлугъуна шагъатлыкъ этеди. Ишле кёллюлюгюзню, профессионал сынауугъузну хайырындан республика айныуну жолундады, келир заманнга ышаннгылы къараргъа эркинбиз», - дегенди.

Ызы бла саугъалау башланнганды. Парламентни Сыйлы грамотасына тийишли болгъанланы арасында КъМР-ни финансла министрини къуллугъун толтургъан **Елена Лисун**, РФ-ни ФСИН-ини республика Управлениясыны бёлюмюню башчысы **Аппайланы Муслим** да бар эдиле. РФ-ни налог службасыны республика Управлениясыны келечилерини уллу къауууму да саугъаланнгандыла, ол санда банкрот иш жаны бла бёлюмню баш къырал инспектору **Бёзюланы Тахир**, «РусГидро» компанияны республика бёлюмюню келечиси **Глашланы Солтан** да.

Саулукъ сакълауда ишлегенлени уллу къауууму да белгиленнгенди. Ол санда медицина-консультатив араны консультацияла бёлюмюню башчысы, врач-кардиолог **Залийханланы Эльвира**, Огъары Малкъарны участка больницасыны врачы **Чаналаны Аслижан**. Тырныауузну 6-чы номерли школуну баш бухгалтери **Дандараланы Налжан** бла Черек районда Урунуу, иш бла жалчытыу эм социал къоруулау араны юйюр политика жаны бла секторуну башчысы **Тогъузаланы Анжелика** да билим беріуню айнытыугъа салгъан къыйынлары ючюн саугъаланнгандыла.

Республиканы законла чыгъарыучу органы журналистлени ишлерин да белгилегенди. «Нюр» журналны баш редактору **Сабанчыланы Арипа** Сыйлы грамотагъа тийишли кёрюлгенлени арасындады.

«РусГидрону» урунууну сакълау эм производство контроль жаны бла бёлюмюню инженери **Эристауланы Маратны** отлукъ-энергетика комплексни айнытыугъа салгъан къыйыны белгиленип, анга Парламентни спикерини ыспас къагъыты берилгенди.

Ахырында Татьяна Борисовна саугъаланнганланы энтта бир кере алгъышлагъанды. Тюбешиу бирге суратха тюшюу бла бошалгъанды.

ТИКАЛАНЫ Фатима.

КЪАЙГЪЫРЫУ

Суратларында – жылыулукъ, ахшылыкъгъа ийнаныу

Диабетден ауругъанланы "Диа-Лайф" регион жамауат организацияси КъМР-ни Жамауат палатасыны, Сатыу-алыу – промышленнай палатаны да себепликлери бла саусуз эм санларында къыяулары болгъан, ёксюз эм ата-аналары къарамай къойгъан сабийлени араларында «Мени дунияма хош кел!» деген чыгъармачылыкъ эришиуню дайым къурайды. Жангы жылны аллында уа хорлагъанланы саугъалайды.

Быйыл да алай болгъанды. Конкурсну эселери чыгъарылып, хорлагъан сабийлеге Жамауат палатада къууанчлы халда грамотала бла саугъала берилгенди, алгъышла айтылгъандыла.

«Диа-Лайф» организацияны башчысы **Ольга Ямгахова** билдиргенича, эришиуге республиканы битеу районларындан жашчыкъла бла къызчыкъла къатышхандыла. «Сизни чыгъармачылыкъ иширигиз барысы да ариудула, сейирликдиле. Ала адамланы кёллерин кётюредиле, жюреклерине энчи жылыулукъ берediле. Биз сабийлеге болушханлагъа, аланы ата-аналарына, устазларына, волонтёрлагъа да ыразылыгъыбызны билдиребиз. Жамауат палатаны башчысы **Хазратали Бердовну** бла Сатыу-алыу-промышленнай палатаны таматасы **Хасан Гукетловну** эм аланы ишчилерин, «Нальчик-сладость» обществону директору **Анджилита Гетокованы** энчи белгилерге сюебиз», - дегенди ол.

Сабийлени жетишимлери бла Хазратали Бердовну атындан палатаны аппаратаны башчысы **Анна Дьяченко** алгъышлагъанды. «Бу сабийлени кьадарларына кёбюрек къыйынлыкъ тюшгенди. Бу эришиу аланы араларында къаллай бир хунерли бала болгъанын, аланы ата-аналарыны ниет кючлюлюклерин кёргюзтеди. Сизге ийманыгъыз, жигитлигиз, адамлагъа сюймеклигиз, дуниягъа огъурлу кёзден къарай билгенигиз ючюн жюрекден ыспас этеме. Жангы жылда хар муратыгъыз толурун, ахшы ишле кёп болурун, жаныгъызда уа себеплик этерге хазыр адамла турурларын тежейбиз. Ата-аналаны алларында баш урабыз, бек насыплы болугъуз!», - дегенди ол.

Билим бериу, илму, жаш тёлю политика, туризм эм спорт жаны бла комиссияны башчысы **Исмел Дадов** а, келген сабийлени асламысы республикада, андан тышында да белгили суратчыла боллукъларына ийнаннганын айта, мындан арысында уллу жетишимле тежегенди.

КУЛЬЧАЛАНЫ Зульфия.

Мадар

Кёп да бармай узакъ элле да Интернет бла жалчытылынырыкъдыла

Къабарты-Малкъарда социал магъаналы объектлени терк ишлеген Интернетге къошуу жаны бла мадарла этиледиле. Бу иш «Цифралы экономика» миллет программаны «Информацияла инфраструктура» деген федерал проектине кёре тамамланады. КъМР-ни цифралы айныуну министри Ислам Ашхотов билдиргеннге кёре, 2021 жылгъа дери республиканы 172 социал объектин Интернетге жангыдан къошаргъа эмда связь узелледен да 89-сун ишлерге белгиленеди.

Быйыл терк ишлеген Интернет бла 40 мектеп, 4 фельдшер-акушер пункт эмда от ёчюлтюучю бир бёлюм жалчытылгъандыла. Подрядчикле да аукцион бла сайланнгандыла. Ол а келишимледе алгъадан кёргюзтюлген багъаланы тюшюрюрге онг бергенди.

Программа толтурулса, республиканы узакъ эмда жоллары къыйын эллери да терк ишлеген Интернет бла жалчытылынырыкъдыла.

Къол кётюрюу

Мария Ласицкене Россейде эм кючлю спортчугъа саналгъанды

Женгил атлетиканы битеуроссей федерациясыны отчёт конференциясына къатышханланы къол кётюрюулерине эмда бу биригиуню социал сетьледе энчи бетлеринде бардырылгъан сайлауланы эселерине кёре 2019 жылда айырмалы женгил атлетте Мария Ласицкене, бек иги тренерге уа аны насийхатчысы Геннадий Габрилян саналгъандыла.

Къабарты-Малкъардан спортчу къыз дагъыда Track and Field америкалы журнал сайлагъан он бек кючлю женгил атлетлени санына киргенди. Ол юч жылны ичинде ол даражаны тюшюрмей келеди.

Былтыр Европада айырмалы болуп, эм кючлюлени тизмесинде тёртюнчю жерни, 2017 жылда уа экинчисин алгъанды. Быйыл мартда уа Track and Field журнал къыш эришиулени эселерине кёре аны бек иги женгил атлетте экинчи кере санагъанды.

Къабарты-Малкъар Республиканы Ток бла къоркъуусуз жалчытыу жаны бла штабыны Къабарты-Малкъар Республиканы Башчысыны 2016 жылны 7 декабринде чыгъарылгъан 152-УГ номерли Указы бла къабыл кёрюлген къауумуна тюрлениуле кийириуню юсюнден

Къабарты-Малкъар Республиканы Башчысы

УКАЗЫ

1.Къабарты-Малкъар Республиканы Ток бла къоркъуусуз жалчытыу жаны бла штабыны Къабарты-Малкъар Республиканы Башчысыны «Къабарты-Малкъар Республиканы Ток бла къоркъуусуз жалчытыу жаны бла штабыны къауумун къабыл кёрюню юсюнден» 2016 жылны 7 декабринде чыгъарылгъан 152-УГ номерли Указы бла къабыл кёрюлген къауумуна быллай тюрлениуле кийирирге:

а) Штабны къауумуна бу адамланы къошаргъа:

Кунижев М.А. - Къабарты-Малкъар Республиканы Правительствосуну Председателини орунбасары (Штабны башчысы)

Ахубеков Ш.А. - Къабарты-Малкъар Республиканы промышленность эмда сатыу-алыу министрини къуллугъун толтургъан (Штабны башчысыны орунбасары);

б) **С.В.Болдышевни** къуллугъун жангыдан былай жазаргъа: «Бир энергетика системаны федерал сеть компаниясы» ПАО-ну филиалыны – Жол жанларында электросетьлени Шимал-Кавказ предприятиясыны директору (ыразылыгъына кёре)»;

в) Штабны къауумундан **И.С.Безниковны, В.Х.Болотоковну, А.П.Ивановну** кетерирге.

2.Бу Указ анга къол салыннган кюнден башлап кючюне киреди.

Къабарты-Малкъар Республиканы Башчысы К.КОКОВ

Нальчик шахар, 2019 жылны 24 декабри, №136-УГ

Къабарты-Малкъар Республиканы Башчысында Къабарты-Малкъар Республиканы Илмуда бла техникада къырал саугъала жаны бла советни Къабарты-Малкъар Республиканы Башчысыны 2018 жылны 26 октябринде чыгъарылгъан 170-УГ номерли Указы бла къабыл кёрюлген къауумуна тюрлениуле кийириуню юсюнден

Къабарты-Малкъар Республиканы Башчысы

УКАЗЫ

1.Къабарты-Малкъар Республиканы Башчысында Къабарты-Малкъар Республиканы Илмуда бла техникада къырал саугъала жаны бла советни Къабарты-Малкъар Республиканы Башчысыны «Къабарты-Малкъар Республиканы Башчысында Къабарты-Малкъар Республиканы Илмуда бла техникада къырал саугъала жаны бла советни къауумун къабыл кёрюню юсюнден» 2018 жылны 26 октябринде чыгъарылгъан 170-УГ номерли Указы бла къабыл кёрюлген къауумуна быллай тюрлениуле кийирирге:

а) Советни къауумуна бу адамланы къошаргъа:

Хубиев М.Б. - Къабарты-Малкъар Республиканы Правительствосуну Председателини орунбасары (Советни башчысы)

Гукетлов Х.М. - Къабарты-Малкъар Республиканы Сатыу-алыу - промышленность палатасыны председатели (ыразылыгъына кёре)

Емузова Н.Г. – Къабарты-Малкъар Республиканы Парламентини Билим бериу,илму эмда жаш тёлюню ишлери жаны бла комитетини председатели (ыразылыгъына кёре);

б) **А.М.Кумыковну** къуллугъун жангыдан былай жазаргъа: «Къабарты-Малкъар Республиканы жарыкъландыру, илму эмда жаш тёлюню ишлери жаны бла министрини къуллугъун толтургъан (Советни башчысыны орунбасары)»;

в) **Ш.А.Ахубековну** къуллугъун жангыдан былай жазаргъа: «Къабарты-Малкъар Республиканы промышленность эмда сатыу-алыу министрини къуллугъун толтургъан»;

г) Советни къауумундан **С.Г.Азикованы, А.С.Берикетовну, Г.О.Мовсисянны** кетерирге.

2.Бу Указ анга къол салыннган кюнден башлап кючюне киреди.

Къабарты-Малкъар Республиканы Башчысы К.КОКОВ

Нальчик шахар, 2019 жылны 24 декабри, №137-УГ

Документле

Къабарты-Малкъар Республиканы Парламентини алтынчы чакъырылыууну Жамауат советини къаумун къабыл кёрюуню юсюнден

Къабарты-Малкъар Республиканы Парламентини

БЕГИМИ

Къабарты-Малкъар Республиканы Парламентинде Жамауат советни юсюнден болумгъа тийишлиликде Къабарты-Малкъар Республиканы Парламенти **бегим этеди**:

1.Къабарты-Малкъар Республиканы Парламентини алтынчы чакъырылыууну Жамаат советини бу къаумун къабыл кёрюрге:

Атмырзаланы Ирина Ахматовна
Афов Хасанби Хамидбиевич
Бегийланы Мажмудинни жашы Заур
Бечелланы Борисни жашы Илияс
Богатырев Алим Забидович
Гешева Фатима Аюбовна
Головатенко Анна Васильевна
Гуппойланы Борисни жашы Тимур
Жигатов Александр Азаматович
Жиругов Радий Темболатович
Заруцкий Александр Станиславович
Иванов Игорь Викторович
Каранашева Аминат Ахмедовна
Кильчуков Альберт Изатович
Кладько Игорь Евгеньевич
Копейкин Андрей Анатольевич
Макытланы Азнорну жашы Талип
Марьяш Нина Сергеевна
Михайленко Ольга Ивановна
Сидорук Павел Федорович
Сижажев Валерий Хусейнович
Сурженко Николай Федорович
Таукенланы Малкъарбийни къызы Галина
Теммоланы Юсюпню жашы Тахир
Тогъузаланы Хаятны жашы Тахир
Тхазеплов Аниуар Мухажидович
Федченко Людмила Михайловна
Хуштов Асланбек Витальевич
Шогенов Роберт Исуфович
Шогенов Эдыдж Гисович
Шурдумов Юрий Хапагович
Ячный Игорь Владимирович.

2.Бу Бегим къабыл кёрюлген кюнден башлап кючюне киреди.

Къабарты-Малкъар Республиканы Парламентини Председатели Т.ЕГОРОВА

Нальчик шахар, 2019 жылны 24 декабри, №94-П-П

Апажева Тамара Шисовнаны Нальчик сюд районну 14-чю номерли сюд участкасыны жарашдырыучу судьясыны къуллугъуна салыуну юсюнден

Къабарты-Малкъар Республиканы Парламентини

БЕГИМИ

Къабарты-Малкъар Республиканы Конституциясыны 100-чю статьясыны 1-чи кесегини «и» пунктуна, 117-чи статьясыны 3-чю кесегине эмда «Къабарты-Малкъар Республиканы жарашдырыучу судьяларыны юсюнден» Къабарты-Малкъар Республиканы Законуну 6-чы эм 7-чи статьяларына тийишлиликде Къабарты-Малкъар Республиканы Парламенти **бегим этеди**:

1.Апажева Тамара Шисовнаны Нальчик сюд районну 14-чю номерли сюд участкасыны жарашдырыучу судьясыны къуллугъуна юч жылгъа салыргъа.

2.Бу Бегим къабыл кёрюлген кюнден башлап кючюне киреди.

Къабарты-Малкъар Республиканы Парламентини Председатели Т.ЕГОРОВА

Нальчик шахар, 2019 жылны 24 декабри, №77-П-П

Къабарты-Малкъар Республиканы Парламентини комитетлерине тюрлениуне кийириуню юсюнден

Къабарты-Малкъар Республиканы Парламентини

БЕГИМИ

Къабарты-Малкъар Республиканы Парламентини Регламентини 22-чи статьясына тийишлиликде Къабарты-Малкъар Республиканы Парламенти **бегим этеди**:

1.Къабарты-Малкъар Республиканы Парламентини депутаты **Хаупшев Арсен Хусеновични** Къабарты-Малкъар Республиканы Парламентини Контроль эмда регламент жаны бла комитетини къаумундан чыгъарыргъа.

2.Къабарты-Малкъар Республиканы Парламентини депутаты **Дзахмишев Мартин Хасановични** Къабарты-Малкъар Республиканы Парламентини Физкультура, спорт эм туризм жаны бла комитетини эмда Къабарты-Малкъар Республиканы Парламентини Контроль эмда регламент жаны бла комитетини къаумларына кийиririge.

3.Бу Бегим къабыл кёрюлген кюнден башлап кючюне киреди.

Къабарты-Малкъар Республиканы Парламентини Председатели Т.ЕГОРОВА

Нальчик шахар, 2019 жылны 24 декабри, №78-П-П

Къабарты-Малкъар Республиканы Парламентини Физкультура, спорт эм туризм жаны бла комитетини председателини орунбасарын сайлауну юсюнден

Къабарты-Малкъар Республиканы Парламентини

БЕГИМИ

Къабарты-Малкъар Республиканы Парламентини Регламентини 22-чи статьясына тийишлиликде Къабарты-Малкъар Республиканы Парламенти **бегим этеди**:

1.Къабарты-Малкъар Республиканы Парламентини Физкультура, спорт эм туризм жаны бла комитетини председателини орунбасарына **Бечелланы Музафарны** къызы **Людмиланы** айырыргъа.

2.Бу Бегим къабыл кёрюлген кюнден башлап кючюне киреди.

Къабарты-Малкъар Республиканы Парламентини Председатели Т.ЕГОРОВА

Нальчик шахар, 2019 жылны 24 декабри, №79-П-П

Закон

Къолайсыз юйюрлеге - танг себеплик

Къабарты-Малкъарны Парламенти кесини 2019 жылда 17-чи декабрьде чыгъарылгъан 72-П-П номерли Бегими бла «Болушлукъ керек болгъан юйюрлеге ючюнчю эмда андан да кёп сабий туугъанда (неда башхаланы ёсдюрюрге алгъанда) ай сайын ахча тёлеуну юсюнден» Къабарты-Малкъар Республиканы Законун къабыл кёргенди.

Анга кёре, ол болушлукъ ахча Къабарты-Малкъарда жашагъан эмда файдаланы жашау этерге онг берген ахчаны бек аз ёлчемине жетмеген, ючюнчю сабийлери быйыл 31 декабрьден сора туугъан (неда андан сора ёсдюрюрге ол алгъан) юйюрлеге тёленеди. Аны ёлчеми Къабарты-Малкъар Республикада тёлеуле берилип башланырыкъ жылны аллында жылны экинчи кварталына деп тохташдырылгъан жашау этерге жетерик ахчаны бек аз ёлчемине тенгди.

Быллай тёлеуле сабий туугъан неда сюдню оноуу бла баланы ёсдюрюрге алгъан кюнден берилип башланадыла. Сабийге юч жыл толгъандан сора ол тёлеулени ким сураса да, аланы алыргъа эркинлиги жокъду.

Болушлукъ алыр ючюн, анга тийишли болгъанла жыл сайын къаулу документни берирге керекдиле. Аланы тизмесин а Къабарты-Малкъар Республиканы Правительствосу тохташдырады.

Бу Закон 2020 жылда 1 январьдан кючюне киреди эмда 2024 жылны 31 декабрине дери хайырланылады.

Пенсия фонд

Тёлеуле заманында этилликдиле

Россейни Пенсия фондуну регионда Баш управлениясындан билдиргенлерине кёре, фондда берилген пенсия эм башха тёлеуле заманында эм толу ёлчемлери бла берилликдиле. Аланы почта эм башха аллай организацияланы юслери бла алгъанлагъа пособиялары 2020 жылны 3 январындан башлап тёленирикдиле.

Кредит учреждениялa пенсияланы, хар заманда, графиклери бла берликдиле.

КОНЦЕРТ

Толкъун къарсла, гюл къысымла – бары да «Ассагъа»

"Асса" юлгюлю сабий тепсеу ансамбль Нальчикде бу кюнледе отчёт концертин кёргюзтгенди. Ариу миллет кийимле кийген жашла бла къызла, сахнагъа чыкъгъанлай окъуна, къараучуланы кёллери кётюрюлгенди. Байрамгъа келгенлеге КЪМР-ни эмда Ингушетия Республиканы сыйлы артисти Апполаны Альберт ыразылыгъын билдиргенди эмда барысын да келе тургъан Жангы жыл бла алгъышлагъанды. Дагъыда ол жаш тёлюню бла сабийлени республиканы чыгъармачылыкъ юйюню башчыларына, энчи аны директору Клара Калмыковагъа бу ансамбльни сакъланырына, андан ары айнырына къайгъырып тургъанлары ючюн ыспас этгенди.

Концерт а абезехден башланнганды, ызы бла уа - тюз тепсеу, "Чалгъычыла", "Зурнукъла", дагъыда кёп башхала. Сабийлени хар тепсеулерине къараучула толкъун къарсла бла ыразылыкъларын билдиргендиле.

"Асса" къуралгъанлы анда кёпле тепсерге юйреннгендиле. Аланы иги кесеги бусагъатда дуниягъа айтылгъан "Кабардинканы" бла "Балкарияны" къаумларына кирипдиле. Жыйырма юч жыл. Ол алай кёп да тюйюлдю. Алай "Асса" тийишли болгъан саугъаланы, даражаны санасагъ а, уллу да, махтаулу да жолну ётгенге сёз да жокъду. Битеуроссей эмда халкъла аралы конкурслагъа бла фестивальлагъа къатышып, хорламла болдургъаны, Москвада "Россейни фахмулу сабийлери" деген конкурсда, Кърымдагъы "Алтын майданда" баш саугъалагъа тийишли болуу, Стамбулда бардырылгъан "Тюрк дуниясы" халкъла аралы конкурсда алтын майдал, "Мен фахмулума" деген регионла аралы эришиуледе гран –при – была ансамбльни жетишимлерини жаланда бир кесегидиле.

Бусагъатда ансамбльде жюзден артыкъ сабий барды. «Алда бизни дагъыда кёп конкурса, фестивальла сакълайдыла. Биз алагъа бек ыразы болуп къатышырыкъбыз. Нек дегенде кючюбюзге, фахмубузгъа да ышанабыз»,- дегенди тепсеу коллективни шёндюгю художестволу башчысы Къарчаланы Раиса.

«Ассаны» КЪМР-ни эм КЪЧР-ни искусстволарыны сыйлы къуллукъчусу Къудайланы Мухтар къурагъанды. Артда,тюрлю-тюрлю жыллада анга РФ-ни халкъ артисти Улбашланы Мутай, КЪМР-ни халкъ артисти Сотталаны Къаншау, КЪМР-ни эмда Ингушетияны сыйлы артисти Апполаны Артур болмагъанча уллу къыйын салгъандыла. Ала башлагъан ыз, тёреле,ала къурагъан тепсеуле бюгюн да унутулмай барадыла. Ол адамла, жарсыугъа, арабыздан кетгендиле, аланы ишлери уа жашайды.

ХОЛАЛАНЫ Марзият.
Суратланы автор алгъанды.

ОГЪУРЛУЛУКЪ

Адамлыгъы, ишин билгени, низамлыгъы бла да кёплеге юлгюдю

Афашокъаланы Алим, хар эртten сайын танг атханлай къобуп, улоуугу хар несине да тынгылы къарап, къышда ичин жылытып, жайда сериуюн болурча этип, жолгъа алай чыгъады. Автобусну ичи уа не заманда да тизгинлиди, тышы да тазады. Хар зат тап болгъанын кёргенден сора темир аты бла Хасаниядан Яникойгъа тебирейди. Андан, эллилени алып, аланы Нальчикге жетдиреди.

Кюнню-кюн узуну руль артындан къопмай олтургъан тынч тюйюлдю. Алай ол бошду, водительни бек уллу къыйынлыгъы - адамланы жюрютюр ючюн энчи жууаплылыкъ изленгенди. Андан сора да, тёзюмлюк, жан аруртуу да керекди. Автобусуна кёп тюрлю адам олтурады: бирлени кёллери кётюрюлюп эсе, башхала сагъышлыдыла, ючюнчюлери мудахдыла… Алим къайда бурун тюбюнден ышарыр, бирде уа тыншчыкъ бир зат айтыр. Жолчуланы мугурайып кёрсе, ариу жырланы да салып, кёллерин кётюрюр. Ол аланы хар бирин да таныйды, къайсы къалайда тюшеригин да биледи.

Кертиди, жаш бир тюрлю жигитлик этмегенди, аны къырал саугъалары да жокъдула, алай мен таукел айтыргъа боллукъма, ол кёплеге юлгюдю. Адамлыгъы, ишин билгени, анга жууаплы кёзден къарагъаны бла да. Яникойчулагъа уа андан иги адам жокъду.

Алим сабийледен, школчуладан, ол угъай да, студентледен да жол хакъ алмайды, элни уллайгъан адамларындан а бютюнда. Дагъыда белгилерча бир шарт: Яникойгъа маршрут такси жыйырма сегиз сом турады. Алим жыйырма беш омдан сора алмайды. Угъай, ол быкъы байдан этмейди алай. Атасы Илияс эртте алышханды дуниясын, анасы Кулина уа, сабийлерин ишни сюерге, башха адамны ырысхысына сугъанакълыкъ этмезге, кеси къыйынлары бла жашаргъа, кеси кючлерине базыныргъа юйретип, алай ёсдюргенди.

Жашха уллу ыспас этип, яникойчуланы ыразылыкъларын билдиририми манга бешалты адам тилегенди. Мен а Алимге телефон бла сёлешип, тюбешейик, сени юсюнгден эллиле газетге жазарыму излейдиле дегенимде, ыгъына да къоймагъанды. Ол угъай, мени кёрсе, букъгъан этгенди. Болсада мен анга тюбегенме. Аманны- кебинден суратын да алгъанма. "Тойлада суратха тюш деселе да, унамайма, аллай бир не этгенме, мени юсюмден газетге жазарча, уялтмагъыз мени», - деп да тилегенди.

Эртте мени бир танышым автобус бла элге адамланы элтгенди. Бир-бир водительле, кондукторла да ахча алып, билетле бермей къойгъан заманда, ол жол хакъны берип, билет алыргъа унамагъан адам болса, тохтар жерине жетгенде,бир ненча билетни биргелей жыртып атып болгъанды. Анга: «Сен алай этип, кесинге артыкъ хайыр тюшюраллыкъ тюйюлсе»,- дегенлеринде уа: "Бетими жойгъандан эсе, ахчасыз къаллыкъма", - деп жууаплагъанды.

Аны айта келгеним, Алим да ма аллай жашды. Аны да барды юйдегиси, сабийлери да, алай ол да кёпледен ахча алмайды. "Дунияны мюлкюн менми кётюрюп кетерикме, къолума тюшгени уа манга тамамды", - деп къояды.

Бюгюнлюкде яникойчула, жашны машинасына минселе, тюшселе да, анга уллу ыспас этедиле, эл бла бир алгъыш айтадыла. Аны кеси къулагъым бла да эшитгенме. «Бир кюн Нальчикден чыгъып, Кенжени бла Яникойну арасында бара тургъанлай, жарты жолда тюшерге тюшдю манга. Машинаны тохтатырын тилеп, чыгъып башлагъанымда, Алим а ызымдан жол хакъымы узатады. Мен алыргъа унамайма, ол а: «Сен жетер жеринге жетмегенсе, ахчангы ал», - деп, аны манга тутдургъунчу къоймагъанды. Керти да адетли, огъурлу таулу жашды. Аны ёсдюрген анагъа бла атагъа Аллах минг кере берекет берсин»,- дегенди Къалабекланы Нафисат.

-Хар эртten сайын ишге, ингирликде юйге келеме. Алимни машинасына кёп кере олтурургъа тюшеди. Кесим кёргенме жол хакъгъа жыйырма беш омдан сора алмагъанын, студентлени бла школчуланы алайлай эттенин, ата-аналадан да биргелерине баргъан сабийле ючюн да зат излемегенин. Эллиле бары да ыспас этедиле. Бюгюнлюкде, хар зат жаланда ахча бла тергелген заманда, Алимчала болгъанлары къуундырады,- дегенди Мызыланы Люба.

Малкъондуланы Марзият а пенсиячыды. Алай аны алты туудугъу да Нальчикде бирлери школгъа , бирлери бийик окъуу юйлеге жюрюйдюле. Аладан, алача башхаладан да, бир заманда хакъ алмагъанды, деп шагъатлыкъ этеди. Ингирликде замандан алгъа рейсден чыкъмайды. Бек ышаннгылы адамды, дейди ол да.

ДАЛХАТЛАНЫ Марзият.
Суратны автор алгъанды.

Брифинг

Жамауат тынчлыкъны жалчытыу жаны бла бирер мадарла толтурулгъандыла

Жангы жылны байрамында республикада жамауат тынчлыкъны, право низамны 1300 къуллукъчуну жалчытырыкъдыла. Аны юсюнден КЪМР-де МВД-да болгъан брифингде белгили этилгенди.

Жамауат къоркъуусузлукъну жалчытыу жаны бла бёлюмню башчысы полициyны полковниги **Батталаны Муслим** айтханына кёре, къууанчлагъа хазырланы алгъадан да башланнганды.

Быйыл 20 декабрьден келир жыл 10 январьгъа дери кезиуде билим бериу учреждениялада, сабий садлада, культура-солуу учреждениялада тюрлю-тюрлю байрамла, къууанчлы жыйылыула боллукъдула. Нальчикни ара майданларында жасалгъан назы терекле орнатылыпп, аланы тёгереклерине да жамауат жыйылады.

Профсоюзланы дворецинде къуралгъан къууанчлагъа уа 12 мингден аслам сабий къатышырыгъы белгилеледи. «Бу кезиуде право низамны полициясы 1300 къуллукъчуну сакъларыкъдыла. Бу жумушлагъа ала бла бирге энчи къалауурла (100 адам) эмда къазакъла (40 адам) да къатышырыкъдыла»,-дегенди ол.

6-8 январьда уа православ динни келечилери Рождество байрамны белгилейдиле. Бу кюнледе республиканы килисаларында дин тёреле бардыриллыкъдыла. Алада да жамаатны къоркъуусузлугъун 280 полициячы, 50 аскерчи, ОВО-ну 50 къуллукъчусу, 31 къазакъ, 14 дружинник сакъларыкъдыла.

- Халкъ аслам жыйылгъан жерлеге киргенде, адамланы юслери, кийимлери тинтилликди. Ол а чачдырыучу, башха къоркъуулу затланы ачыкълар мурат бла этиледи. Аны бла бирге кинолог службаны келечилери итлери бла байрамла боллукъ жерлени тинтирикдиле. Жолда жюрюню къоркъуусузлугуна да энчи эс буруллукъду,- деп чертгенди Батталаны Муслим.

Брифингге Росгвардияны КЪМР-де Управлениясыны аскер къуллукъ жаны бла бёлюмюню башчысы **Пётр Берелидзе** да къатышханды. Аны айтханына кёре, байрамланы кезиуюнде тынчлыкъны сакълаугъа миллет гвардияны 500 аскерчиси къатышырыкъдыла. «СОБР-ны эм ОМОН-ну къуллукъчулары да резерде боллукъдула. Управлениyны келечилери ведомствола аралы комиссияны къаумунда адамла аслам жыйыллыкъ жерлени тинтиулеге къатышхандыла. Байрамла башланырны аллында уа сапёрла бла кинологла аланы жангыдан сюзерикдиле»,-дегенди ол.

Пётр Берелидзе «Саутну юсюнден» федерал законгга тийишлиликде халкъ аслам жыйылгъан жерледе саутну жюрютюрге эркин этилмегенин да эсгертгенди. «Бу жорукъну толтурмагъанла административ жууапха тартыллыкъдыла, саут сыйырылып, лицензияны кючю тохтатылыкъды»,-деп чертгенди ол.

Ахырында Батталаны Муслим бла Пётр Берелидзе журналистлени сорууларына жууапла бергендиле.

ТИКАЛАНЫ Фатима.

ПРОФИЛАКТИКА

Жангы жылны байрамы хатасыз ётерча

Кёп болмай МЧС-ни КЪМР-де Баш управлениясыны надзор-профилактика жаны бла инспекторлары бла от ёчюлтюукъутхарыу службаны келечилери «Жангы жыл» деген акцияны чеклеринде, адамла, аслам жыйылып, байрамла ётерик объектлени тинтгендиле, ол санда Профсоюзланы юйюнде да болгъандыла, деп билдириледи ведомствону сайтында.

Инспекторла учреждениялaны келечилери бла инструктаж ётдюргендиле, байрамланы кезиуюнде къоркъуусузлукъну жорукълары бузулмазча кёзкъулакъ болургъа кереклисин эсгертгендиле. Эвакуация жолланы, ёртенни билдирген сигнализацияны эм отну ёчюлтген аберилени да тынгылыкъларына эс бургъандыла. Пиротехника сатхан тюкенледе да къоркъуусузлукъ къалай жалчытылынгъанына къарагъандыла.

Бюгюнлюкде Къабарты-Малкъарда Жангы жылны байрамы белгиленирик 563 объект барды. Алагъа саулай 10933 адам къатышырыкъды. Пиротехника сатхан да тёрт уллу тюкен барды, качестволу продукцияны алада табаргъа боллукъду. Фейерверклени сюйген 7900 чакълы адамгъа энчи майдана ачыллыкъдыла. Бюгюнлюкде надзор органла ишлерин жюз процентге тамамлагъандыла.

Жангы жылгъа эм Рождествогъа жораланнган байрамла къоркъуусуз ётер ючюн МЧС-ни КЪМР-де Баш управлениясы контрольну кючлендиргенди.

КУРДАНЛАНЫ Сулейман.

Мен сабийлигим киши журтлада озгъан адамланы бириме. Кесимчала кёрген къыйынлыкъланы чекгенме. Аланы юсле-ринден хапарлагъа терен сингип, зорлукъ тюзлюкню таргъа тыйып тургъан жыллагъа къайтарыргъа излемейме, алай а къачан да эсимде тургъан эки затны юсюнден айтайым деп жазама. Бири эшиттенимди, бири да кесим сынагъанды. Ала экиси да атам Аппайланы Мухаммат бла байламлыдыла.

Ол Кёнделенде тууп ёсгенди. 1944 жылда малкъар халкъны кёчюрюрден бир ненча ай алгъа аны атасы Сюлемен аушады. Юйде юч жаш бла беш къыз боладыла. Ол кезиуге бири эрге чыгъады, бир жашлары Ахмат да, юйленип, юч айдан аны аскерге аладыла.

1942 жылда Ростов областьда къанны сермешледе Мартыновка элни къатында, атлы аскер бёлекни тизиминде, фашистлени танкаларына къоршуу чыгъып, жигитча жоюлгъанын «къара къагъыт» ийип билдиреди. Сауланы Къыргъызстанны Ош областыны Тотия деген элине этгин атадыла. Юйсюз-юнсюз болгъанладан кёпле къыриладыла, Аллах жазыкъсынып, бу юйюрден кёоранч болмайды.

Хар не да къыт, миллет ачлыкъ сынап жашагъан ал жылланы биринде, къыргъыз киши уллу айыуну, итни жюрютгенча, боюнунда бегиген жибинден тутуп, бизниколе тургъан элге келип, аны арасында тохтайды. Гитче-уллу да жыйыладыла. Бары да сейир болуп къарайдыла. Ол киши ири алгъаракъда таулагъа уугъа айлана баргъан тенги, билмей, ана айыуну узакъдан атып ёлтюргенин, амалсыздан балаларын алып келгенин, юйдегиле «къорат» деп тохтагъанларын билдирип, санга саугъам болсун деп бергенин айтады.

«Сабийле бахчада юсюне минип да жюрюйдюе. Тутушургъа да юйретгенме. Энди эллеге айланабыз. Кеслерине базгъан жашла тутушадыла. Алыкъын муну жыкъгъан болмагъанды. Тырнакъларын кесгенме, ауузун да ачалмазча, ийленнген тууар терини къайышындан этилген сеткача ма бу затны башына кийдирип бегитме.

Алайсыз да тынч затды, болсада сакълыкъгъа деп не кюрешсе да тырнаялмазча, къабалмазча этгенме. Кесине базгъан эр киши бар эсе, чыгъып тутушургъа эркинди», - деп сёзюн бошап, тутушхан жыгъылса бир кесек ачха берлигин, жыкъса уа ол гёжеофе андан да артыкъ ачха тёлеригин чертеди.

Кючлерин сынап кёрюрге изленген къыргъыз, къарачай жашла да чыгъадыла. Барын да айыу жыгъып барады. Ала да аны иесине айтханыча, бир ачха тёлейдиле, жанларында жукъланы болмагъанлагъа уа алайда сейирге къарагъанла жыйып узатадыла. Малкъарлыладан ким болса да хорласа, бизге сый эди деп умут этип тургъанла салпыланадыла. Сора: «Сен да бир чыкъ»,- деп, мени атам Мухамматха къалададыла. Ол а жангы жетген жаш, сау битген, бек къарыулу, алай а бир амалсыз жерде тутушханы болмаса, жер-жерге кесин урмагъан, тиширыуду, кёп къыйынлыкъ сынады, Аллахдан сууаплыкъ, адамладан да бюсюреу табарса, мынга юйлен»,- деп алдырады. Кёп тургъай Благовещенск элге кёчедие. 1947 жылда биринчи балалары болуп мен туугама. Бир бири ызындан дагъыда эки сабий дуния жарыгъын кёредиле.

Сабийлик жылла

Эсимден ёмюрде да кетмезлик затла

къой аузундан чёп юзмеген дерча тынч адам.

Акъылбалыкъ болгъан заманындан да атланы бек сюйгенди, алагъа айтханын этдире да билгенди. Ол кезиуде уа башха элде ат заводда ишлегенди. Бу мюлкню таматалары бла бирге оноуга къошулгъанды, алай а бау жумушу эмилик атланы юйретиу болгъанды.

Къоймагъанларында, чыгъып, айыуну жыгъады. «Сен бир тюрлюе этдинг, алай жарамайды, энтта тутуш»,-деп тохтайды жаныуарны иеси. Хорлана юйренмеген айыу кеси да ачылана тебирегени билинеди. «Къоярменг», - дегенле да чыгъадыла. Алай болсада тутуш башланады.

Айыу ачыуланып хырыллайды. Мухаммат энтта жыгъарынангылан, аны иеси: «Ачыудан жюреги жарылып къаллыкъды, къой. Мен да уллу юйдегими былай этип кечиндиреме. Эки къат ачха берейим»,- деп, тутушну тохтатады, айтханыча да этеди.

«Атам ачханы да къытлыкъда жашагъанланы сабийлерине алайда юлешгенди, бизге да, жыйылып, къурманлыкъ этгенбиз»,- деп хапар айтхандыла къарап тургъан адамла, биз бери къайтып, мен да аны жылына жетип, окъуй, ишлей айланнган заманымда. «Андан сора ол эшитир жерде, алгъынча, бизниколеге ыныш этген, кемситген тохтагъан эди»,-деп да къошхандыла.

Байзуллаланы Таужан баш иеси къазауатда жан берип, эки къызчыгъы бла Къазахстаннга тюшюп, ала да къыйынлыкъла ёлюп, къачып келгенни орунунда Аппайлары жашагъан жерге жыйыладыла. Атамы эгечи аны мындан окъуна таныгъан болады.«Аламат Манга 4-5 жыл болгъан кезиу. «Сабий кёргенин унутмайды» дегенлей, эсимдеди кесим тенгличе, тамата-ракъла да орамда ойнай тургъанлай, къайсы эсе да: «Ол сейир итте къарайлыкъ»,- дейди. Ит а -къоншу юйлени бирини арбазында сынжыргъа тагъылып. Къолан маталлы, ол орам бла биреу ётсе, сынжырын талап, алынып къалгъаны ючюн санай эдик сейирге.

Арбазны, бахчаны жол таба жанында, бийиклиги да бир метрден ёргерек болур эди, бируу ишленип. Аны тешиклеринден къарап, ачыуландыр, алай кетип тургъанбыз. Менден уллуракъ, бийик сюекли жашчыкъла бирууну башы бла да къарагъандыла.

Бардыкъ. Кюз суукъла келген заман, барыбыз да къалын кийиниппбиз. Кёбюбюзню - кулакъны бёркчюклерибиз. Манга алай этип жюрю деген эдиле да, кулакъларыны къыйырларында баучукъланы да тамакъ тюбюмде къысып, бегитгенме. Бу жол итге жетгинчи, арбаздан бир жанында уллу кёгет терекледе аламат алмалагъа, кертмелеге кёзюбюз илинди. Эшта, къышы кёгетле болуп, жыяргъа ашыкъмай тургъандыла аланы. «Эшиклеге кирит салынып, юйде киши жокъду, бируудан къалай тюшейик ансы?..» - деди уллуракъ жашчыкъланы бири.

Алай сёлеше келдиле да, манга: «Сен женгилчиксе, кётюрюп бирууну башы бла иейик. Тюбюне тюшенледен жый да чыкъ. Ит а сынжырдан ычхыныркъ тюйюлдю, кесинг да берлакъда жыярыкъса», - дедиле.

Бирууну башы бла тюшюрдюе. Алай кёргенлей, ит къутуруп келеди. Мен, къоркъун, анга да къарай, кёгетлени нёгерлериме ата башладым. «Сынжырдан ычхынылмай, ёрге секире келип, къаллайла эсе да бошланды. Бируу таба къачдым. Нёгерлерим ары алгъынчы, жетип, тюпге урду. Сабийлени къычырыкъларына къоншуладан талай адам чыкъды. Тышындан таууш этген болмаса, бируудан тюшюрге базмадыла.

Мен да бауурумдан жатып жилян хахайдан ала, къолларым бла детими жабаргъа кюрешеме. Ол да, хырылдап, кийимлерими сагаллайды. Эшта, тончугъуму жыртхан болур эди, тырнакълары сыдыра башладыла. Сора юсюмден тюшгенин сезип, кёзюмю къыйыры бла къарагъанымда, бир уллу адамгъа мыллык атханын эследим.

Ол а - атам. Аллахны жазыкъсыныр кезюю болуп, къычырыкъны-хахайны эшитип, алайгъа жетип, ит талай тургъан сабий ким болгъанын да билмегенлей, ол келгени бла бируну башы бла секиреди. Жерде тапханы бла бируудан жыртып алгъанын артда кеси да айталмагъанды, насыпха, къазыкъча бир зат къолуна тюшеди. Ит къатына жетгенлей, аны ауузуна тыгъып, ёрге кётюрюп къойду. Мен къопханымда да алай тутуп тургъанды. Ёлгенинде, атды жерге.

Аны къайгъылы болгъаны бла мени энди таныды. Чыкъмагъан жаным ичинде, жиляй тургъанлай, жетип къоюнуна алды. Юйню иеси келип къабакъ эшикни ачханда, тышында тургъан гитче-уллу да, къуюлуп, арбаз адамдан толду.

Атам, алагъа да хыны этип, мени да къысып, элни арасы сюремге чапды. Алайгъа ауругъанланы-затны этгин болгъандыла. Сусагъатдача айтсам, фельдшер пунктча бир зат. Акъ халаты бла бир къарт киши тешиндирип, жер-жерине нелени эсе да жагъып ачыт-ды, укол да этди. Ол къалын кийимлерим сакълагъаны бла къабып уллу заран салаламагъанды. Къабыргъаларымда тырнакъ ызларыны таплара уа энтта да турадыла.

Ата журтубузгъа къайтхан сагъатибызда жети сабий болгъанбыз. Мында да къошулдула. Атамы элибизде колхозну къысыр тууар фермасына тамата этген эдиле. Анда кёп ишледи. 1984 жылда жюреги тохтап къалды. Ары дери, андан сора да юйде ауушханла болуп, уллу юйдегибиз седиреди. Бусагъатда жашладан мен, юч эгечим сау-эсенбиз. Атамы туудукълары бла аладан туугъанла отуздан артыкъ боладыла.

Уллайгъан къауумну асламысы бийик билим алгъанды, студентлерибиз да бардыла, уукъла да садиклеге, школлагъа жюрюйдюе, жокъду хатабыз. Дуния ырахатлыкъ болсун, миллетле арасында шошлукъ бегий барсын, энди тёлюе бизге сынагъан къыйынлыкъланы сынамасынла деп Аллахдан тилек эте жашайбыз.

АППАЙЛАНЫ Борис.

ЮЙРЕТИУ

Ата-ананы къачы уллу болса...

Жашауда битеу иги затла уллу къыйын салынып тамамланыладыла. Юйюр къурагъан, аны сакълагъан, башхалагъа юлгю болурча этген да тынч тюйюлдю.

Къашхатауда Улбашланы Сахадинни юйюрю ма аллайладанды.

Ол республикада угъай да, андан тышында да аты кенг белгили эмда хар ким да сюйген, багъалагъан жырычыбыз, къМР-ни халкъ артисти Улбашланы Азнорну жашыды. Отуз эки жылны КъМР-ни Ич ишлеринде къуллукъ этгенди, полковник чында солуугъа чыкъгъанды. Алай бюгюн да иш юсюндеди - Черек районну администрациясыны башчысыны орунбасарыды. Эки бийик билими барды - тарыхдан бла обществоведениядан эмда СССР-ни МВД-сыны бийик школу.

Биринчисине кёре ол юн сайын да абаданла, жаш тёлю бла тюбеше, бир онг болуп, алагъа сейирлик хапарла айтыучуду. Кимге да ушакъ нёгерлик эталады. Аны танытыгъанла кёп билгенин белгилейдиле. Ич ишледе къуллукъ этгени да кесини ызын къойгъанды - низамгъа, жууаплылыкъгъа бек къатыды, буюрулгъан ишни тынгылы толтурады. Бек башы уа - районну оноучуларындан бири болуп, анда жашагъанлагъа сёзюо, иши бла да эс тапдырыр ючюн къолундан келгенни аямайды. Къайда да черекчилени атларындан сёлешип, бетлерин чыгъарады.

Сахадин аламат атады, чынтты юйюр башчыды. Бийыл Дуния артий комитетни Шимал Кавказда представительствосу "Ариулукъ эм чомартлыкъ дунияны къутхарырла" деген ат бла бардыргъан байрамны кезиуюнде юлгюлюлени араларында Улбашланы юйюрю да айтылгъанда, мен бек къууанн-ганма. Сахадин бла Марина сахнагъа чыкъгъанларында уа, залда олтургъанла ыразылыкъларын толкъун къарсла бла билдиргендиле. Ол а аланы кёпле таныгъанларын эмда хурметлегенлерин кёргюзтген шартды.

Юйюрню юсюнден айта келгенде, аны от жагъасын сууутмай сакълагъан юй бийчеге да ыспас этерге тийишлиди. Марина сабий врач-неонатолог усталыкъгъа юйренип, медицинада отуз жыл ишлегенди. Кёп къызчыкъланы бла жашчыкъланы ол дуниядан къайтаргъанды. Ала бусагъанын да билебиз. Биринчи кюнледен окъуна ол аланы билимге итинирге юйретеди, окъургъа кёллендиреди. Ал кезиуде дерслени оюн халда бардыларды. Окъууда бир кесек артха къалгъан болса уа, ишчи кюнюм бошалды деп юйюне кетип къалмайды, аны бла олтуруп, билмеген затынангылатыр, юйретир», - дейдиле аны ишчи нёгерлери. Ата-анала да анга ма аны ючюн ыразыдыла эмда хурмет этедиле.

Мен Зухурана уллу, жарыкъ классына кирип, окъуучуларны ёсюмлерине кёре салынныган столчукъланы хар биринде къаламы, карандашлары бла кирпи суратлы оручукъланы кёреме. Аладан жаланда биричи жашил болгъанын эслеп, устазгъа соруулу къарадым.

Ол а: «Классда онеки сабий барды да, аланы биринден къалгъанлары къызчыкъладыла. Ма ол бир жашчыгъыбыз олтургъан столну юсюндеги «кирпичик» жашил аны ючюндю»,- депангылатды.

Кабинетде компьютер да барды. Бызынгылы сабийле аны бла кичи классладан башлап шагъырей боладыла. Къабыргъалада уа - харфла бла тюрсюнню суратчыкъла.

- Аланы Зухура Ашукаевна кеси жарашдыради. Окъутуугъа, юйретиуге ишден бош заманын да аямайды. Аны бла бирге ол школну жамауат жашауына да тири къатышады – профсоюз организациягъа башчылыкъ этеди. Заманым жокъду, къолумдан келлик тюйюлдю, ол ишни этеригим келмейди деген сёзлени андан эшитирик тюйюлсе,- деп бардырады андан ары хапарын Тахир Къарашаевич.

Устаз кеси окъутхан сабийлени, ишини да юсюринден сагъатла бла айтып турургъа боллукъду. Зухура Бызынгылы орта школунда ишлеген къыркъ жылгъа жууукъ заманны ичинде ненча сабийни окъутханды, ненчасына билим бергенди, харфла танытханды – аланы санап чыкъгъан окъуна къыйынды. Аны уа хар бири да эсиндеди, аланы хар бирини да атларын биледи. Ала да анга иги боладыла, телефон бла сёлешип, юйюне келип да алгъышлайдыла, аскерден письмола жибередиле.

Аны окъутуугъа, юйретиуге салгъан къыйынына, метептни, районну, республиканы Жарыкъландыры, илму эмда жаш тёлюню ишлери жаны бламинистерстволуну да оноучулары бийик багъа бередиле. Сыйлы грамоталары, махтау къагъытлары да кёпдюе. Ала юйюнде, бирге тап жыйышдырылып, туурагъа салынып ётдула.

Бусагъатда ол биринчи классда дерсде береди. Аланы араларында да къарыусуз окъуучан сабий жокъду. Олду устазны ётхемлиги.

ДАЛХАТЛАНЫ Марзият.

ПРОФЕССИОНАЛЛА

Къолу – чемер, жюреги – чомарт

Бызынгыда атларын дайым да айтып, жазып туурча устазла кёндюле. Ала окъутхан сабийлени ири кесеги назму айтыуда, хапар жазыуда, тепсеуде, жырда да хунерликлерин дайым кёргюзтедиле. Бек башы уа - ала адеп-кылыкъны, намысны, тарыхны иги биледиле, къаты тутадыла.

Мен да бюгюн аллай устазладан бирини юсюнден айтырыкъма. Ол Аналаны Зухурады. Эртте ёксюз къалгъан къыз, саусуз эгечине да къарап, эллиледен бир жаны бла да артха къалмазгъа кюрешип тирнеклегенди. Анга жан аурутханны ол бир заманда да унамагъанды. «Тёрт саным сау, манга жазыкъсынырча нек этерге керекме»,- деп башына къаты болгъанды.

Бусагъатда аны аламат юйю, ариу арбазы бардыла, уллу бахчасында уа битдиргеген заты жокъду. Жууукъгъа, тенгнге да бек сакъды. Къолу- чемер, жюреги – чомарт, дейдиле ма аллайлагъа.

Устазлыкъ борчун да ол уллу кёл салып толтурады, анга жууаплы кёзден къарайды. «Окъуучуларым, эллилерим - аласыз мени Аллах этмесин. Кюн сайын кичи бла зынгычыла бла тюбешсем, ала бла ушакъ этсем, кёлюм кётюрюледи, ма ол заманда насыплыма», - дейди Зухура.

-Тишириыу юйюнде да жумушу кёпдю. Зухура Ашукаевна уа хар затха да жетишалады. Кимге да кёз-къулакъ болурдан, болушлукъ, себеплик этерден артха турмайды. Огъурлу, ариу тилли адамды. Аны сабийле да бек сюедиле. Ол алагъа бир заманда да хыны этмейди. Дагъыда жыл сайын бардырылыучу «Алтын къол» фестивалгъа да къатышмай къалмайды. Ары тукъуму бурунгулу кюмюш бел бауын, ыннасыны анасыны жаулукъларын, аллай кёп башха тамашалыкъ затланы да этпип, халкъгъа кёргюзтеди. Окъуу юйню не тюрлю жумушуна да ол, айтдыра турмай, олсагъат сюелир,- дейди мектепни директору Хапаланы Тахир.

«Ол сабийлеге тюз да анача къайгъыларды, устаз болургъа деп туугъанчады. Аны классында сабийле низамлы, ариу кыылыкълы болгъанлары бла хар заманда да сейир этеби. Ол бошдан болмагъанлыкъ бергенлери бла чекленип къалмайдыла. Дерс этерге болушадыла, мектепледе бола тургъан ишлеге къатышадыла, къарыуларын аямайдыла. Аташананы сюймеклиги ёсе келген балагъа бек керекди.

Мени атам Чучуланы Альберт бла анам Мусукаланы Нажабат манга бла эгечим Залинагъа не башламчылыгъыбызда да болушханлай, билеклик этгенлей турадыла. Не жумушда да буйрукъ этмейдиле, хор-зор бла кеси оюмларын жалгъамайдыла, жангыз да тенглеча оноулашабыз. Керекли жерде къаты бола да биледиле.

- Эгечинг бла жашырын сёзюнг боламыды?

- Хау. Эсимдеди, биз гитче заманыбызда чырагъыбыз ёчюледи. Юйде уа - анам, мен, эгечим. Къарангыда, мен нек эсе да Залинаны битеу тасхаларын анама айтып чыгъама. Сабийлик! Заман озгъанды, алай чыракъ ёчюлсе, гитчелигимде этгеними эсиме салыргъа унутмайдыла. «Лейля, бизге таза хапарла айтыргъа сюемисе?» - деп башлайдыла. Энди - Сёзсюз. Ата-анала сабийлерин школгъа бергенлери бла чекленип къалмайдыла. Дерс этерге болушадыла, мектепледе бола тургъан ишлеге къатышадыла, къарыуларын аямайдыла. Аташананы сюймеклиги ёсе келген балагъа бек керекди.

Залина мени жанымы къыйырыды. Аны жашчыкъларын кесими сабийлерим сунама, ала бла кёп заманымы оздурама. Бир юнню кёрмей къалсам да тансыкъ болама.

- Кесинг юйюр къурагъра уа ашыкъмаймыса?

- Андан да къачмайма. Алай шёндю окъууума бла ишиме берилипме. Юйюр къурасам да, ишими къоярыкъ тюйюлме. Аллай атлам этерден алгъа, жаш бла жашауубзыну къалай къурарыбызны юсюнден оноулашыр умутум барды. Нек дегенде мен сагъышым бир, аныкъы уа башха эсе уа? Бир бирни англыпан, жашаудан не излегенибизни бир бирибизден соругъа керекбиз.

Бирле эрге чыкъгъанлай: « Юйюнгге олтур да, сабийлеринги ёсдюр», - дегенлеге бой саладыла. Кеслерин унутадыла, анча жылны билимге берилип алгъан усталыкъларын къоядыла. Мени оюмума кёре, шёндюгю дуния ишни бла юйюр жашауну бирге бардырыр онгла бардыла.

- Сен жарыкъ адам кёрюнесе.

- (Кюледи.) Мени мудахланыр хазна адам кёрмегенди. Бир жол кесекледен къаты аурйма, тенг къызым а: «Не болгъанды санга? Кеси кесинге ушамайса. Этиучюнгча да бир кюлмейсе!», - деп, мени силкиндирди. Ол кюнден башлап жомакъла окъуй кетип, алгъын халиме къайтама.

- Жомакъла кертиси бла да болушадыла.

- Хар къыйын кезиуню ызындан женгиллик келеди. Мен жангыз да адамланы кеслерин терслейме – хар гитче затха да жарсыгъанлай, къыйынлыкъдан къутулсала да, къайгъыларын чачмагъанлай, тёгереклеринде адамланы да аллай адырыгъа тутадыла. Бireуню ол халин англасам, шуёхлукъ жюрютмейме.

Адам жюрек жарыкълыгъы бла тууады. Башхалагъа хата салгъанлагъа бек сейир этеме. Аманлыкъ этерге нек базынгган болур, деп сагъышланама. Нек къатхан болур жюреги, деген соруу бийлейди башымы. Инсанны жюрек тынчлыкъ табагъра болушурукъ – психологду.

- Мен ангылагъандан, кесинге да, тёгерегинге адамлагъа да кёл этдире билесе. Аны инстаграмда «УО Чегем» деген бёлюмюнде пресс-секретарьы ишин бардыргъанынгы юсю бла да кёреме. Кёп болмай КъМР-ни Жарыкъландыры, илму эм жаш тёлюню ишлери жаны бла министерствосундан махтау къагъыт алгъанынгы да билебиз, алгъышлайбыз! Ыы къалын болсун!

БАЙСЫЛАНЫ Марзият.

ЖАШ ТЁЛЮ

«Мен юйюр психолог усталыкъны бек жаратама»

- Лейля, сен хунерли адам болгъанынг баямды, кинода ойнагъанынгы да билеме, аны юсюнден айтсанг эди.

- КъМКъУ-да окъугъан заманымда Булат Бербеков мени «Жырлачы» деген къысхаметражлы фильминде ойнаргъа чакъыргъанды. Сценарийге кёре баш жигит сангырау болады. Аны сюйген къызы анга жашау этерге болушады. Фильм 2018 жылда Шимал Кавказны жаш тёлю фестивальнда биринчи жерни алгъанды.

- Студент жыллрынг аз хычыуун болмаз эдиле?

- Сёзсюз, мен кёп тюрлю ишлеге къатышханма. Аны ючюн атаанама сау болсунла дейме. Ала мен не жангы затны башласам да, угъай демегендиле. Къачан да ангылагъандыла, болушгандыла. Студент жашаууну зауукълу кюнлерин инстаграмгъа салгъанлай тургъанма да, аны хайыриндан кесиме иш да тапханма. Анда мени эслеп, Чегем районда билим бериу управлениясы таматасы Жанна Арипшева ишге чакъыргъанды. Къабарты-Малкъарны право, экономика эм финансла институтуну бакалавриатын бошагъанлай, пресс-секретарь да болама.

Чегем районну жер-жерли администрациясыны Билим бериу управлениясыны пресс-секретары Чучуланы Лейля, бир жылны ичинде журналистни усталыгъына тюзелип, ол жаны бла ишлеп турады. Ушагъыбызны бюгюн аны бла бардырабыз.

- Бюсюреймисе ишинге?

- Биринчи айда соруула кёп болгъандыла, алай терк окъуна юйренгенме. Районлада билим бериу управлениялары пресс-службалары къалай ишлегенлерин тинтеме, Россейни бла тыш къыралланы сынауларыны юсюнден статьяла окъуйма. Мени оюмума кёре, заман къалай тюрленсе да, билим кимге да керекди, бюгюнда шёндю. Жашау жеринде турмайды, бусагъатдагъы излемле бла тохтаусуз окъургъа, билиминги ёсдюрюрге керекди.

- Келир заманда не усталыкъда кёресе кесинги?

- Юйюр психолог болургъа сюеме. Магистратурада ол жаны шагъанлай, пресс-секретарь да болама.

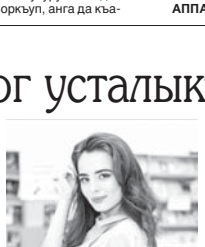

бла окъуйма. Сёзсюз, психолог бек билимли адам болургъа керекди, алайсыз бireуге кыйын болумдан чыгъаргъа къалай болушаллыкъса? Китапла кёп окъуйма. Тенглерим да алай. Бирде, бирге олтуруп, окъугъан чыгъармабызны неда аны бла жигитин сюзебиз, даулашыргъа да тюшеди.

Шёндю киши зат окъумайды деген терсди. Кертиди, къагъыт китапдан электрон тюрлюсю бегирек сайланады. Мен анда бир жарсыу кёрмейме. Окъургъа хайт де ансы, къайсы тюрлю китапны сайласанг да, башхалыгъы жокъду. Магъаналы болсун ансы, ол электрон огъесе къагъыт китапдамыды – башха тюйюлдю.

- Репетиторланы юсюнден оюмунгу билирге боллукъмуду?

- Алгъаракълада школ программа бла ЕГЭ бирге келишмей тургъандыла. Ол заманда репетиторла бек болушхандыла. Шёндю устазла не да этип ЕГЭ-ге окъуучуланы хазырларгъа кюрешедиле, ишлерин экзаменлени излемлерине келишдирирге итинедиле.

Алай хар классда жыйырма – отуз сабий олтурады, бир-бирде хар бирине энчи эс бурургъа заман да жетишмейди. Кёп атаанала бла сабийле предметлени терен билирге сюедиле, анга уа школда ала сюйгенча билим берирге заман да, онг да жокъду.

Репетиторланы изленип турганларыны дагъыда бир сылтауу - сабийле усталыкъларын бек эртте сайлайдыла, профессионал ёсюу алгъынча университетге угъай, школда башланады. Билим алгъандан сора, кеслерин жамаатны ичинде жюрютюрге да юйренедиле. Школну алышындырыр зат жокъду.

- Юйюрню бла школну бир бирден айырыр амал да болмаз.

- Сёзсюз. Ата-анала сабийлерин школгъа бергенлери бла чекленип къалмайдыла. Дерс этерге болушадыла, мектепледе бола тургъан ишлеге къатышадыла, къарыуларын аямайдыла. Аташананы сюймеклиги ёсе келген балагъа бек керекди.

Мени атам Чучуланы Альберт бла анам Мусукаланы Нажабат манга бла эгечим Залинагъа не башламчылыгъыбызда да болушханлай, билеклик этгенлей турадыла. Не жумушда да буйрукъ этмейдиле, хор-зор бла кеси оюмларын жалгъамайдыла, жангыз да тенглеча оноулашабыз. Керекли жерде къаты бола да биледиле.

- Эгечинг бла жашырын сёзюнг боламыды?

- Хау. Эсимдеди, биз гитче заманыбызда чырагъыбыз ёчюледи. Юйде уа - анам, мен, эгечим. Къарангыда, мен нек эсе да Залинаны битеу тасхаларын анама айтып чыгъама. Сабийлик! Заман озгъанды, алай чыракъ ёчюлсе, гитчелигимде этгеними эсиме салыргъа унутмайдыла. «Лейля, бизге таза хапарла айтыргъа сюемисе?» - деп башлайдыла. Энди уа бир айтмаз эдим да.

Залина мени жанымы къыйырыды. Аны жашчыкъларын кесими сабийлерим сунама, ала бла кёп заманымы оздурама. Бир юнню кёрмей къалсам да тансыкъ болама.

- Кесинг юйюр къурагъра уа ашыкъмаймыса?

- Андан да къачмайма. Алай шёндю окъууума бла ишиме берилипме. Юйюр къурасам да, ишими къоярыкъ тюйюлме. Аллай атлам этерден алгъа, жаш бла жашауубзыну къалай къурарыбызны юсюнден оноулашыр умутум барды. Нек дегенде мен сагъышым бир, аныкъы уа башха эсе уа? Бир бирни англыпан, жашаудан не излегенибизни бир бирибизден соругъа керекбиз.

Бирле эрге чыкъгъанлай: « Юйюнгге олтур да, сабийлеринги ёсдюр», - дегенлеге бой саладыла. Кеслерин унутадыла, анча жылны билимге берилип алгъан усталыкъларын къоядыла. Мени оюмума кёре, шёндюгю дуния ишни бла юйюр жашауну бирге бардырыр онгла бардыла.

- Сен жарыкъ адам кёрюнесе.

- (Кюледи.) Мени мудахланыр хазна адам кёрмегенди. Бир жол кесекледен къаты аурйма, тенг къызым а: «Не болгъанды санга? Кеси кесинге ушамайса. Этиучюнгча да бир кюлмейсе!», - деп, мени силкиндирди. Ол кюнден башлап жомакъла окъуй кетип, алгъын халиме къайтама.

- Жомакъла кертиси бла да болушадыла.

- Хар къыйын кезиуню ызындан женгиллик келеди. Мен жангыз да адамланы кеслерин терслейме – хар гитче затха да жарсыгъанлай, къыйынлыкъдан къутулсала да, къайгъыларын чачмагъанлай, тёгереклеринде адамланы да аллай адырыгъа тутадыла. Бireуню ол халин англасам, шуёхлукъ жюрютмейме.

Адам жюрек жарыкълыгъы бла тууады. Башхалагъа хата салгъанлагъа бек сейир этеме. Аманлыкъ этерге нек базынгган болур, деп сагъышланама. Нек къатхан болур жюреги, деген соруу бийлейди башымы. Инсанны жюрек тынчлыкъ табагъра болушурукъ – психологду.

- Мен ангылагъандан, кесинге да, тёгерегинге адамлагъа да кёл этдире билесе. Аны инстаграмда «УО Чегем» деген бёлюмюнде пресс-секретарьы ишин бардыргъанынгы юсю бла да кёреме. Кёп болмай КъМР-ни Жарыкъландыры, илму эм жаш тёлюню ишлери жаны бла министерствосундан махтау къагъыт алгъанынгы да билебиз, алгъышлайбыз! Ыы къалын болсун!

БАЙСЫЛАНЫ Марзият.

Жандаурлукъ

Той-оюн, татлы хуржунла да

Тиширыуланы республикалы бирегиую Нальчикде сабий чыгъармачылыкъны Жабаги Казаноко атлы арасына жюрюген жашчыкълагъа бла къызчыкълагъа Жангы жылны байрамын къурагъанды. Къууанчны КъМР-ни Башчысыны кенгешчиси Уяналану Аминат да жокълагъанды. Анга эмда бу ишни башламчысы болгъан Каскулова Аулиятха да ыспас этип махкемени таматасы Айшат Кунижева сёлешгенди.

Аулиат Фуадовна уа, уллуланы, гитчелени да байрам бла алгъышлагъандан сора, бу араны оноучуларына ыразылыгъын билдиргенди. «Мында ёсюп келген тёлюню адеп-къылыкъгъа юйретеди, хунерликлерин ачыкълайдыла, аны айнытыр ючюн къолларындан келгенни аямайдыла. Ол огъурлу жумуш бла юкюрешгенле сау болсунла!»-дегенди.

Ол кюн юч жыйырмагъа жуукъ къызчыкъны бла жашчыкъны тишируланы совети чакъыргъан Къар аппа бла Къар къыз, Пини Бум агентстводан аниматорла ойнатхандыла, тепсетгендиле, жырлатхандыла. Ахырында уа барысына да татлы саугъала бла хуржунла юлешингендиле.

ХОЛАЛАНЫ Марзият.
Суратны автор алгъанды.

Журтубуз

Эсгертмеле кёп оюмла туудурадыла

Тау эллерибизде айлана, алада бурун заманладан къалгъан тарых эсгертмелеге тюбей турама. Ёмюрле ётедиле, ала эски боладыла, тозурайдыла. Быллай болум хазна къалмай хар элибизде бирчады.

Бу жаны бла Хабазда хал табыракъды. Айтхылы тарыхчыбыз Мызыланы Исмайыл ачыкъ этгенге кёре, шёндю бу эл орналгъан жерде бизни эрагъа дери 5-7-чи ёмюрледе адамла жашап башлагъандыла. Аны алайлыгъын ачыкълагъан кёп белги барды. Элни тийресиндеги эсгертмелени экиге бёлюрге боллукъду. Биринчилери онтогъузунчу ёмюрге дери, экинчилери уа – онтогъузунчу ёмюрде ишленгенгиле.

Белгилисича, Хабаз 1864 жылда жангыдан къуралгъанды. Ол а 1855 жылда Къарачайда болгъан къозгъалыу бла байламлыды. Аны бла бирге Чыпчыкъланы эллери жаратылгъанды. Бу журт болгъан къолгъа «Улакъ ыран» дейдиле. Бирси миллетле уа, аны тюрлендирип, «Лохран» атагъандыла. Алай бу сёз да таучады. Магъанасы - уллу ыран.

Элни тёбен жанында «Ахлау тургъан» деп къол барды. Нек аталгъанды алай? Аны юсюнден быллай хапар жюрюйдю. Элни жангыдан къурагъан Жараштыланы Жюнюсдю. Аны жашларындан бири - Ахлау - бу къолгъа эм аны баш жанындагъы жайлыкълагъа бла биченликлеге иелик этгенди.

Жангы къуралгъан элни тарыхында «Омарланы къая» деп да барды. Онтогъузунчу ёмюрню арт жылларында бу бийик къаяны башындагъы кенг эм терен дорбунда Огъары Хабазда биринчи болуп жашап башлагъан Мокъаланы Омар къой сюрюуюн тутханды. Мынга ушагъан атла дагъыда бардыла. Сёз ючюн, «Байкъул тургъан», «Байкъулну дорбуну», «Жапплуланы дорбун»...

Кёп ёмюрле мындан алгъа салынгган эсгертмеле да кёпдюле. Мени оюмума кёре, аланы жыл санлары мингден атлайды. Сёз ючюн, элни огъары жанындагъы «Тейри къач», «Ёлюк жуулуучу таш», «Сыйрат кёпюр»...

Къол бла ишленген таш кёпюрлени саны уа беш боладыла. Ала уа Тейриге табынгган, мажюсю эм христиан динлени жюрютген заманладан къалгъан болурла, эштада.

Хабазны табийгъаты да сейирди. Бир къауум жыл алгъа Зольск районну эллеринде суу ыз тартып башлагъанда, Жетмиш чучхургъа да жол ишлегенгенди. Элде бирле анга «Кетмиш чучхур» деп да айтадыла.

Бу табийгъат тамашалыкъны кёрюрге кёп регионладан туристле келедиле. Ары жол ачылгъанына хайырындан элли жашланы къауууму бу тийреде аш-суу хазырлагъан жерле къурагъандыла. Келген кюнакъла алада таулу ашарыкъла бла сыйланадыла.

Таулары бызны кёп жерлеринде болгъанма. Хар тау ауузну табийгъаты башхады. Балыкъ боюнундагъы Жетмиш чучхурнукъу уа энчиреди. Бу тийреде ёсген къайын теректени тюрлюлери башха жерлерибизде тюбемейдиле. Илмуда алагъа юлюкюю къайынла дейдиле. Бизде уа – чырпы къайын. Кеслери да бийик болмай, бир тамырдан 9-10 бутакъ ёседи. Бу тийреде аш-суу биширгенле аны отунгга хайырланадыла, жарсыугъа. Хал алай барса, бир къауум жылдан ала думп болдукъдула. Терекле бек акъырын ёсгенлерин эсге алсакъ, табийгъатха уллу заран тюшеди.

СОЛТАНЛАНЫ Магомет.
Суратла авторундула.

Соруу-жууап

Къайсы товарла учуз боллукъдула?

-Былтыр учуз бола баргъан товарланы багъалары 2020 жылда да тюше барлыкъдыла,- дегенди **«Финам» компанияны хайырланыучуланы рынгу жаны бла аналитиги Алексей Коренев**.- Бек алгъа бал тузну айтыргъа боллукъду. Россей бир ненча жылны ичинде чюгюндюрню бай тирлигин алып тургъаны себепли импортну азайтыргъа къолдан келгенди. Энди биз бал тузну 500 минг тоннагъа артыкъ чыгъарабыз. Росстатны шартларына кёре, август-ноябрь айлада ол 7,5 сомгъа учуз боллукъду.

Бюджет теллеонланы, компьютерлени бла телевизорланы багъалары да тюшерле деп сакъланады. Баш байлыгъыбыз – ахча да учузланырыкъды. Ара банк баш ставкасын энтта да тюшюргенди. Ол а хайырланыучула алыучу эмда ипотека кредитлени ставкаларын азайтыугъа келтирликди.

Корпоративле ючюн ким тёлейди?

Тауусула тургъан жылны къырал корпорацияла окъуна артыкъ уллу къоранчла этмей ашырыргъа кюрешедиле. Къырал Думада да бюджет ахчагъа той-оюн этер акъыллары жокъду. Алай **тёбеннги палатаны Контроль эмда регламент жаны да таматасыны биринчи орунбасары Олег Нилов** оюм этгенден, парламентарийле шампанскийге ахчаны кеслери жыярыкъдыла. «Жаланда сессия бошалгъандан соргъа кётюрлюкдюле депутатла алгъыш аякъланы»,-дегенди ол.

Сенаторла да шампанский бла чекленип къалыргъа келишгендиле. «Уллу коммерциялы структурала бардыргъан байрамлагъа уа акционерлени ахчаларындан тёленеди. Биз да кеси хуржунларыбыздан чыгъарып беребиз»,-дегенди **Федерация Советни Регламент жаны бла комитетини башчысы Вячеслав Тимченко**.

Регионлада да Жангы жылгъа жоралангган къууанчланы журналистле, жамаат да артыкъ эслемезча ётдюрюрге итинеди. Алай Чеченде 6 миллион сом къоратыргъа деп белгилегендиле. Республиканы башчысы къурарыкъ байрамгъа 600 кюнакъ чакъыряллыкъды, хант столла къуралыкъдыла, концерт боллукъду, саугъала юлешиниирикдиле.

Горбачёвну, Шушкевични бла Кравчукну пенсиялары къаллай бирди?

СССР-ни алгъыннгы президентини пенсиясын 90-чы жыллада окъуна иш хакъны орта ёлчемини 40 къатысынча тохташдыргъандыла. Бюгюлюкде айлыкъ орта эсеп бла 11 280 сомду. Алай Москвада ол андан кёпдю – 20 195 сом. Алайды да, Горбачёвну пенсиясы, ара шахарда жашагъаны ючюн да къошакъ тёлеуле бла, 807 минг 800 сомгъа жетерге керекди.

Белоруссияны Баш Советини алгъыннгы председатели Станислав Шушкевичге уа керти окъуна бир айгъа жаланда 2 доллар тёлегендиле. Аны пенсиясына кёп заманны къошулмай тургъанды. Жаланда 2015 жылда аны 220 долларгъа (14 минг сом чакълы бирге) жетдиргендиле.

Украинаны экс-президенти Леонид Кравчукну уа, кеси айтханнга кёре, пенсиясы 18 минг гривенди (48 минг сом).

Айлыкъны жаланда къырал компаниялада кётюрюп нек къоядыла?

«Урунуу кодексге тийишлиликде иш хакъ инфляциягъа кёре кётюрюлюрге керекди. Алай къачан эмда къаллай бирге – законда жазылмайды. Аны себепли иш бериучюле къалай сюйселе да, алай этедиле»,- дегенди **РФ-ни Правительствосунда Финансла университети профессору Александр Сафонов**.- 1 январьдан иш хакълары жаланда МРОТ бла байламлы болгъанланы кётюрюлюкдюле – 11 280 сомдан 12 130 сомгъа дери. Андан сора да, 2020 жылны 1 октябринден аскерчилени, кюч структурада ишлегенлени эмда бюджетниклени бир къауумуну айлыкъларына къошаргъа белгиленеди. Къалгъанла уа – насыллары тутханнга кёре».

Аны бла бирге «Работа.ру» компания бардыргъан соруулары эсеплерине кёре иш бериучюлени 25 проценти иш хакъны кётюрюрге айтадыла, алай а 35 процентини уа ол эслеринде да жокъду. Ишчилерини айлыкъларын кётюрген тёрелери болмагъан компанияланы саны да азайгъанды (былтыр 56 процентден 35 процентге дери).

Электрон тютюнле энди хаталымыдыла?

Къырал Дума электрон тютюнлени, вейплени, кальянланы да хаталыгъа санагъан законопроектни биринчи окъулуууунда къабыл кёргенди. «Аланы, ол тёрели тютюнленича, хар жерде да ичип къояргъа эркин этиллик тюйюлдю, - дегенди **Къырал Думаны Саулукъ сакълау жаны бла комитетини члени Николай Герасименко**.- Тюкенледе да аланы 18 жыл толмагъанлагъа да сатмазгъа боллукъдула.

Андан сора да, тютюнлени юслеринде жазыула бла байламлы тюзетиуле да кийиирге тюшюрекди. Нек дегенде тёрели тютюнлени юслеринде никотини, смоллары, бензолу эмда башха затлары къаллай бир болгъанлары жазылып эсе, электрон тюрлюлерини картриджлеринде жукъ да жокъду».

Законопроектге кёре дагъыда кафеледе кальянла тартыргъа эркин этилмезге керекди. Аны экинчи окъулууунда тюзетиуле чыгъып къалмасала, Россейде кальянланы барысы да законсузгъа саналлыкъдыла.

Федерал газетлени материаллыкъла кёре жарашдырылгъанды.

Саулукъ

Жангы жылны байрамларында алгъыш аякъны кётюрмей болмайса. Алай кёпле ичги бла оздурадыла, экинчи кюн а башлары ауруп, кёллери аман этип, аякълары, къоллары къалтырап къыйналадыла. Анга не мадар?

«Заман» газет, халкъ билген амалланы да жыйышдырып, аланы хайырлы болгъанларын бла къалгъанларын терапевт Асанланы Алимадан соргъанды.

Бек игиси – кёп ичмезге, азыракъ ашаргъа

1.Сыра эмда аракъы бла багъыу

Ол амалны врач арталлыда терсге санайды. «Анда-санда ичген адам аракъыда бла коньякда болуучу къошакъдан ууланады. Ол саулукълу эсе, аны къаны аладан кеси да терк тазаланырыкъды. Алай жайыгъыр ючюн аракъы ичсе, дагъыда ууланып, кёпге дери «сау болмай» турлукъду. Дагъыда бир затны эсгертирге сюеме: адам эжинчи кюн да башын аракъы бла сау этерге излей эсе, ол ичерге юйренчек бла баргъаныны белгисиди.

2.Тузланнган нашаланы сууу

Интернетде кёп тюрлю амалла жюрюйдюле: эрттенликде кефинги аяздырыр ючюн лимон сууну, квасны, айранны, томат эмда нашала тузланнган сууну ичерге. Ол амаллагъа уа врач угъай демейди. «Этанол спирт аякъ жолгъа терк-терк чапдырады. Сийдик бла бирге уа къандан суу да, глюкоза, электролитле да кетедиле. Аланы къайтарыргъа уа лимон, нашала тузланнган суу, томат сок да болушадыла»,-дейди.

3. Ууну чыгъаргъан дарманла

Интернетде кёпле эрттенликде энтеросгель, полисорб, смекта, акъ эмда къара ташкёмюр дарманла, янтарь кислотаны, кефни аяздырыгъан башха затланы да ичиуню дурус кёредиле. Алай, врач айтханнга кёре, ала болушурукъ тюйюлдюле. Эрттенликде аладан бир тюрлю хайыр жокъду. Ол асыры кечди, бышы аурутхан битеу уула да къаннга сингнгендиле.

4.Къалын чай, кофе, какао

Башха амалланы кёргюзтгенле да бардыла. Сёз ючюн, хамамгъа барып неда тренажёр залда чабып терлеген, къалын чай, кофе, какао да ичген жарайды дейдиле. Алай ала хата да салыргъа боллукъ кёреме!

-Кефни аязмагъан адамгъа кофеин иги тюйюлдю,-дейди врач.- Спирт бауургъа жетгенде, андан ол уксусный альдегид болуп чыгъады, ол уу а, жюрекге жетип, анга ауурлукъ салады. Анга уа кофе къошулса, ол терк-терк уруп башлайды, кислород да жетишмей тохтайды. Алайды да, кефден алайсыз да къарысусузланыр тургъан жюрекге кофе, къалын чай, хамам да къошулсала, ол инфаркт болуп да къалыр. Медикле анга билемисиз къалай атагъандыла – «байрам жюрек».

Жангы жыл къууанч бла келсин! Аны жарыкълыгъы артда мутхуз болмаз ючюн, бек башы – кёп ичмегиз, азыракъ ашагъыз, юйренген низамыгъызны да бузмагъыз.

ЮСЮПЛАНЫ Галина.

Билгеннлеры

Къууанч жумушлагъа берилип, сакълыкъны унутмагъыз

Статистикагъа кёре, декабрьны ахырында-январьны ал кюнлеринде от тюшюулени саны аслам болуучудула. Байрамгъа хазыланабыз деп адамла сакълыкъны унутадыла. Аны ахыры уа жарсыу бла бошалады.

КъМР-де От тюшюуге къажау-къутхарыу службаны профилактика ишни къурау жаны бла бёлюмюню башчысы **Руслан Альборовну** айтханына кёре, от тюшюулени баш сылтаулары назы тереклени орнатханда, пиротехника затланы атдыргъанда къоркъуусузлукъну жорукълары толтурулмагъанлары бла байламлыдыла. Быллай жарсыугъа тюшмез ючюн а, бир ненча артыкъ къыйын болмагъан жумушну толтурургъа тийишлиди. Школлада, маданият юйледе, тюрлю-тюрлю учреждениялада назы терекни экинчи къатдан бийик отоуда салыргъа жарамайды. Андан чыгъарча эки эшик болургъа, ала да тышына ачылыргъа керекдиле.

Байрам бардырылгъан отоуда, анга кирген жерде огнетушительле болургъа тийишлиди. Назыны орнатханда, аны бутакълары къабыргъалагъа, отоуну башына жетмезча мадарла этерге, аны жылыу приборланы къатларына салмазгъа кюрешигиз. Аны терк къабынырга боллукъ иллюуна, мамукъ бла жасаргъа жарамайды. Къууанчны кезиуюнде отоуда чыракъны ёчюлтюргге, анда фейерверкле жандырыргъа, хлопушкаланы атдырыргъа эркин этилмейди.

Былайда качестволары осал болгъан пиротехниканы юсюнден айтыргъа излейме. Жангы жылны байрамыны эмда къыш каникулланы кезиуюнде тюрлю-тюрлю жаралары бла таматала, сабийле да саулукъ сакълау учреждениялагъа кёп жетдирилиучюдюле. Ала ракетницала, башха пиротехника затла бла хайырланнганда ачыйдыла. Бютюнда ракетница къоркъуулуду. Аны атдырганда, ол ызын тюрлендирип, юйню ичине, балконнга тюшерге, халкъны ырысхысына, адамланы саулукъларына хата салыргъа боллукъду.

Жангы жылны байрамлары хар юйге да жарыкълыкъ келтирип, къууанч бла ётерлерин тежейдиз. Алай битеу мадарлагъа да къарамай, от тюшюу болгъан эсе, стационар телефондан 01, мобильныйден а 112 телефон номерлеге сёлешип, энчи службаны чакъырыргъа, адамланы къоркъуусуз жерге чыгъарып, от ёчюлтюучюлени сакъларгъа тийишлиди.

Арсен САБАНОВ,
КъМР-де От тюшюуге къажау къыярал службаны келечиси.

Билдириу

Жорукъланы толтуруу – къоркъуусузлукъну себеби

Жангы жылны байрам кюнлеринде той-оюн баргъан жерледе, сатыу-алыу аралада бла тюкенледе, аланы къатларында да адам, транспорт да кёп жыйылырга боллугъу себепли КъМР-де Терроризмге къажау миллет комитетини Оператив штабы республиканы жамауатын сакъ болургъа, бу жорукъланы толтурургъа чакъырады:

-машиналарыгъызны анга деп бёлюнген жерлеге салыгъыз;

-тёгеректегилени саулукъларына бла жашауларына къоркъуу салырга боллукъ ишле этмегиз;

-акъылбалыкъ болмагъан сабийлени кеслери алларына къоймагъыз;

-ишеклик туудургъан хуржунлагъа, кёп заманны бир жерде иесиз тургъан автомобильлеге эс буругъуз. Аллай затны кёргенлей, олсагъат право низамны сакълаучулагъа неда терк жетиучю службалагъа сёлешигиз;

-право низамны сакълаучуланы, адамла аслам жыйылгъан жерледе низам ючюн жууаплы болгъан башха адамланы законлу излемлерин толтуругъуз;

-адамла аслам жыйылгъан жерлеге терк жанngан, чачылгъан, ууландыргъан, аман ийис этген, чанчхы, кесиучю затланы, пиротехника изделияланы, уллу чулгъамланы, сумкаланы ётдюрюрге жарамагъанын унутмагъыз.

Хурметли ата-анала! Байрамланы аллында сабийлеригизге орамда, подъездде атылып тургъан не тюрлю зат да къоркъуулу болургъа боллугъун ангылатыгъыз.

Эсигизде болсун! Сизни эслилигигиз, право низамны сакълаучулагъа болушургъа хазырлыгъыгъыз уллу аманлыкъладан сакъларыкъды!

Кече, кюн да ишлеген телефонла:

КъМР-де Оператив штаб – 48-15-48;

ФСБ-ни КъМР-де Управлениясы – 48-15-81 (шыанылукъну телефону);

КъМР-де МВД – 40-49-10 (дежурный кесеги); 49-50-62 (шыанылукъну телефону);

Россейни Следствие комитетини КъМР-де Управлениясы – 77-64-22 (шыанылукъну телефону);

МЧС-ни КъМР-де Баш управлениясы – 39-99-99 (дежурный кесеги).

УЧРЕДИТЕЛЬЛЕ: КЪАБАРТЫ-МАЛКЪАР РЕСПУБЛИКАНЫ ПАРЛАМЕНТИ БЛА ПРАВИТЕЛЬСТВОСУ

Баш редактор
АТТАЛАНЫ Жамал

РЕДКОЛЛЕГИЯ:
ТЕКУЛАНЫ Хауа
(баш редакторну орунбасары)
ЖАНГУРАЗЛАНЫ Нажабат
(баш редакторну орунбасары),
ТОКЪЛУЛАНЫ Борис
(жууаплы секретарь),
ТРАМЛАНЫ Зухура,
МУСУКАЛАНЫ Сакинат,
ТИКАЛАНЫ Фатима,
УЛБАШЛАНЫ Мурат.

ТЕЛЕФОНЛА:
Редакторну приёмныйи - 42-63-01.
Баш редакторну орунбасарлары - 42-38-21, 40-04-82.
Жууаплы секретарь - 42-66-85.
Секретариат - 40-93-62. Корректорла - 42-63-52.

РЕДАКЦИЯНЫ БЁЛЮМЛЕРИ:
Политика эм право - 42-24-02, 42-67-68.
Экономика - 42-66-73.
Культура - 42-66-76.
Социал ишле - 42-75-82, 40-59-18.
Курортла, туризм эм спорт - 40-39-93, 42-66-71.
Окъуучула бла байламлыкъла жюрюткюу эм жазылыу - 42-37-94.
Энчи корреспондент - 42-68-72.
Операторла - 40-28-49, 42-39-65.

Редакция авторла бла къагъыт жюрютмейди.
Къол жазмалагъа рецензия этилмейди эм ала артха къайтарылмайдыла.
Газетде басмаланнган материаллада айтылгъан оюмла редакцияны оюму бла келишмезге боллукъдула. Алада айтылгъан хар зат ючюн Россей Федерацияны Басманы юсюнден законуна тийишлиликде материалланы авторлары кеслери жууаплыдыла.

Редакция авторладан 400 газет тизгинден (машинка бла жазылгъан 5-6 бет) кёппю алмайды.

Газет Басманы эм асламлы информацияны эркинликлерин къоруулау жаны бла Къабарты-Малкъар регион инспекцияда 2016 жылда 19 декабрьде регистрация этилгенди.
Регистрация номер —ПИ № ТУ07-00118. Индекс - 51532

Газетни басмагъа "КъМР-Медиа" ГКУ-ну компьютер службасы хазыр этгенди.

Газет "Тетраграф" ООО-ну типографиясында басмаланнганды.
Нальчик шахар, Ленин атлы проспект, 33

Газетлени иелерине тандырыу ючюн КъМР-ни почта связыны федеральный Управлениясы жууаплыды.
Телефона: 76-01-21

Газетлени розницагъа сатыу ючюн КъМР-ни "Роспечать" акционер обществосу жууаплыды.
Телефон: 42-69-34

Газет айыкъгъа ючюн керге чыгъады - гечюрге, орта, шабат кюнледе.

Номерге графикге кёре
19.00 сагъатда къол салынады.
20.00 сагъатда къол салынгданды

ГАЗЕТНИ НОМЕРИН ЧЫГЪАРГЪАНЛА:
Таппасханланы Аминат - дежурный редактор; Кучукланы Сафият, Кетенчиланы. Зульфия - жууаплы секретарьны орунбасарлары; Зезаланы Лида - (1,2-чи бетле), Геляланы Валя - (3,4-чю бет) - корректорла.

Тиражы 1457 экз. Заказ № 1183
Багъасы 10 сомду.

РЕДАКЦИЯНЫ ЭМ ИЗДАТЕЛЬНЫЙ АДРЕСИ:

360000, Нальчик шахар, Ленин атлы проспект, 5

электрон почта:
elbor_50@mail.ru